

витратами. При цьому визначальною характеристикою даного процесу все більше стає чинник якості продукції. Це пов'язано з тим, що якість продукції в умовах конкуренції є головним стимулом придбання продукції, а, звідси, ключовим чинником її конкурентоспроможності. В науковому плані актуальним представляється вивчення економічного змісту кожного із цих складових, що потребує єдиного методичного підходу. Обґрунтовано, що таким підходом є оцінювання динаміки і ефективності відповідних витрат. Використання витратного принципу є водночас методологічним підґрунтям для поєднання цих чинників і формування самої моделі ефективності менеджменту якості. При цьому акценти наукових пошуків у багатоплановому і широкому характері діяльності з поліпшення якості потребують дослідження і розробки такого механізму управління витратами та його впливу на якість, який забезпечував би покриття витрат на створення і виробництво продукції та економічне стимулювання і зниження затрат на одиницю корисного ефекту від використання продукції, а також розробка питань кількісних методів впливу поліпшення якості продукції на економію ресурсів.

Джерела та література

1. Робертсон А. Управление качеством [пер. с англ.] / Робертсон А. – М.: Прогресс, 1974. – 250 с.
2. Басовский Л.Е. Управление качеством : учебник / Басовский Л.Е., Протасьев В.Б. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 212 с.
3. Палицын Ф.И., Пролейко В.М. Экономические методы управления качеством продукции / Палицын Ф.И., Пролейко В.М. – М.: Машиностроение, 1981. – 78 с.
4. Указ Президента України “Про заходи щодо підвищення якості вітчизняної продукції” від 23 лютого 2001 р. №113 // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2001. – №1. – С.4–5.

Коваленко В.І.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДОХІДНІСТЬ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Головним завданням аграрних підприємств в умовах ринкових відносин є: всебічне задоволення потреб національної економіки, в цілому, і окремих громадян зокрема, у їх продукції, роботах та послугах з високими споживчими властивостями і якістю при мінімальних витратах; збільшення вкладу в прискорення соціального розвитку країни. Для здійснення цього завдання аграрне підприємство повинно підвищувати ефективність власної виробничої діяльності.

Стан вивчення проблеми. Дослідженням проблем ефективності виробничої діяльності аграрних підприємств займаються такі видатні вчені – економісти, як В.Г. Андрійчук, В.В. Липчук, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, Л.О. Мармуль, В.П. Рябокони, П.Т. Саблук, І.Н. Топіха. Проте досі майже не визначені основні принципи та чинники виробничої діяльності сільськогосподарських виробників в умовах ринкової економіки та членства України в СОТ; нечіткою і непослідовною залишається державна політика щодо підвищення ефективності аграрних підприємств, в тому числі й у соціальній сфері.

Результати досліджень. Як вважає видатний вчений – економіст І.Н. Топіха, ефективність виробництва – це складне і багатогранне явище. Воно вимагає органічного поєднання і взаємодії чотирьох факторів – робочої сили, основних засобів, предметів праці і землі [4, с. 32].

На думку В.Г. Андрійчука ефективність – це економічна категорія, що відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами. Причому, при вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною (переоціненою) вартістю (ресурси, що застосовуються), або частиною їх вартості у формі виробничих витрат (виробничо спожиті ресурси). Якщо при цьому врахувати, що результати виробництва є не лише різноманітними, але й можуть бути представлені у різних формах: вартісній, натуральній, соціальній, то стає очевидною необхідність в ідентифікації категорії ефективності відповідно до тих аспектів діяльності підприємства, які важливо проаналізувати і оцінити [1, с. 512]. Ми погоджуємось із ствердженнями обох вчених, але вважаємо за необхідне додати, що з урахуванням специфіки діяльності аграрних підприємств, має сенс розрізнати наступні види ефективності: технологічну, економічну і соціальну.

Технологічна ефективність – це результат взаємодії факторів виробництва, що характеризує досягнуту продуктивність живих організмів, які використовуються у сільському господарстві як засоби виробництва. В рослинництві показниками технологічної ефективності є врожайність культур з одиниці посівної площі та основні параметри якості рослинницької продукції (вміст цукру в цукрових буряках, олії – в насінні соняшнику, білка – в зерні тощо) [4, с. 216]. Урожайність сільськогосподарських культур Херсонської області за останні 18 років наведена у таблиці 1. Як бачимо, за результат діяльності підприємств береться валове виробництво певного виду продукції, і цей результат зіставляється з ресурсом – посівною площею культури. Щоб врахувати якість продукції, можна визначити біологічний вихід цукру, олії, білка тощо на гектар посівної площі, помноживши врожайність культури з гектара на відсоток вмісту відповідної органічної речовини (коефіцієнт).

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДОХІДНІСТЬ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ
ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

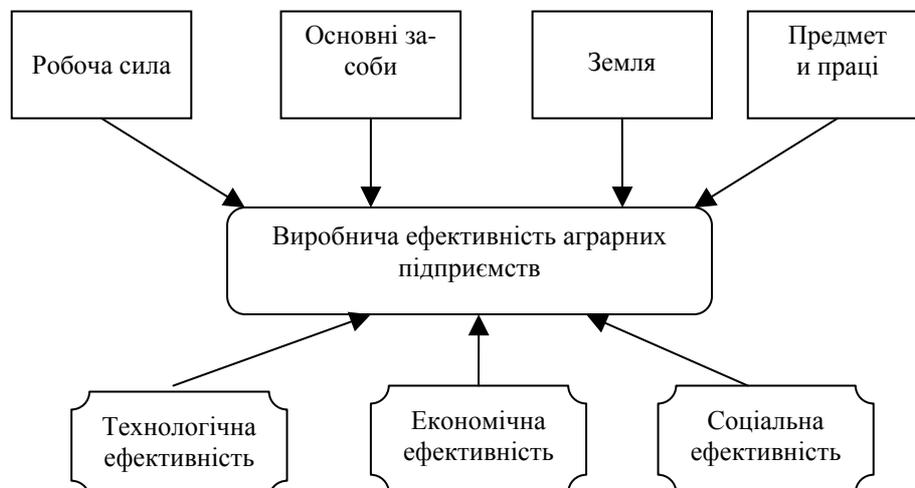

Рис. 1. Структура виробничої ефективності аграрних підприємств

Дані, наведені у таблиці 1 дозволяють зробити висновки про те, що за обсягами виробництва таких культур, як ячмінь, овес, просо, гречка, соя, соняшник, зернобобові та виноград, а також плодів і ягід сільськогосподарським підприємствам області вдалося не тільки вийти на врожайність на рівні 1990 р., тобто часів Радянського Союзу, а значно перевищити її. А по такій культурі, як цукровий буряк необхідно відмітити, що до 1990 р. вона взагалі не вирощувалась на території Херсонської області. До радянських показників наблизилася, також, виробництво кукурудзи на зерно і однорічних трав; дещо відрізняється, але не небагато, урожайність ярових культур. Різке зменшення урожайності кормових коренеплодів та кукурудзи на силос і зелений корм пов'язано зі зменшенням загальної уваги, з боку агрономів, та зниженням попиту на них, у зв'язку із різким скороченням поголів'я худоби та птиці більш ніж у 5 разів у порівнянні з 1990 р.

Таблиця 1. Урожайність сільськогосподарських культур, що вирощують в регіоні

	1990	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008
Зернові культури	34,4	24,6	17,2	26,3	22,1	23,8	16,0	25,6
Озимі зернові	36,9	29,7	18,8	29,4	24,2	25,2	18,2	26,2
пшениця	37,2	30,3	18,9	29,8	24,5	25,6	18,5	26,8
жито	25,5	19,6	18,0	20,3	13,7	15,7	8,8	18,0
ячмінь	35,6	24,2	18,2	27,2	21,4	21,0	15,5	21,2
Ярі зернові	33,4	16,9	15,0	23,9	18,4	22,5	12,8	24,1
пшениця	20,6	12,4	9,9	30,1	17,1	17,6	8,6	19,1
ячмінь	22,1	17,8	14,4	24,8	14,7	21,2	8,2	24,3
овес	17,0	14,2	11,3	21,8	14,3	16,5	9,0	17,1
кукурудза на зерно	50,6	26,1	26,8	35,3	44,7	38,7	41,3	45,2
просо	8,3	10,7	9,3	12,4	10,8	9,9	3,8	10,6
гречка	5,9	4,6	6,2	6,7	5,8	6,0	7,5	8,1
рис	22,3	23,1	28,5	40,9	41,1	50,8	54,3	58,1
зернобобові	15,6	9,6	9,1	26,3	11,0	18,7	10,1	16,7
Цукрові буряки	-	150	201	291	396	279	234	257
Соняшник	8,7	8,4	8,7	8,4	10,3	10,0	5,7	12,3
Соя	15,3	11,6	13,2	26,5	23,1	22,4	21,0	24,2
Ріпак	13,2	6,3	8,0	11,5	12,8	11,6	11,4	11,9
Картопля	117	72	129	107	96	97	90	92
Овочі	190	102	117	106	139	145	121	121
Кормові коренеплоди	610	188	177	194	211	201	169	177
Кукурудза на силос і зелений корм	188	126	75	131	116	112	104	106
Однорічні трави на сіно	36,5	70,4	28,8	26,2	28,2	34,1	33,9	34,1
Багаторічні трави на сіно	62,5	51,9	25,0	29,2	29,8	30,2	29,8	30,0
Плоди та ягоди	51,9	19,1	66,9	62,0	76,7	18,6	46,6	59,4
Виноград	42,0	25,4	49,2	54,0	65,4	18,4	58,4	62,3

У тваринництві технологічними показниками ефективності є продуктивність худоби і птиці (табл. 2), а також основні параметри якості тваринницької продукції.

Таблиця 2. Продуктивність худоби і птиці на аграрних підприємствах регіону

	1990	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008
Середній річний удій молока від однієї корови, кг								
Господарства усіх категорій	2945	2027	2122	3055	3301	3487	3454	3465
Сільськогосподарські підприємства	2970	1823	1191	2061	2947	3045	3031	3037
Середній річний настриг вовни від однієї вівці, кг								
Господарства усіх категорій	4,7	3,6	3,3	3,9	4,3	4,4	4,5	4,5
Сільськогосподарські підприємства	4,7	3,5	3,1	3,5	4,0	4,1	4,3	4,5
Середня річна несучість курей – несучок, шт.								
Сільськогосподарські підприємства	197	157	145	263	264	289	269	272

Наприклад, у скотарстві такими технологічними показниками ефективності виробництва є надій молока на одну корову, вихід приплоду на 100 корів основного стада, середньодобовий приріст живої маси молодняку тварин і тварин на відгодівлі, а показниками якості – вміст білка і жиру в молоці, категорія вгодованості тварин (вища, середня, нижче середньої, худя); у свинарстві – середньодобовий приріст живої маси свиней, вихід ділового приплоду на свиноматку, виробництво живої маси свиней за рік у розрахунку на одну свиноматку. За результат діяльності аграрних підприємств тут береться вироблена продукція тваринництва, а за ресурс, з яким зіставляється цей результат, – поголів'я тварин [1, с. 24-25].

Досягнутий рівень технологічної ефективності виробництва істотно впливає на економічну ефективність, насамперед через існування постійних витрат, на які, як відомо, виробники у короткостроковому періоді впливати не можуть. Важливо й те, що показники технологічної ефективності відображають специфіку та особливості сільського господарства, пов'язані з функціонуванням у цій галузі основного засобу виробництва – землі і живих організмів як засобів виробництва. Вони дають змогу здійснювати порівняльну оцінку результативності виробництва в динаміці і в територіальному аспекті за окремими підприємствами і регіонами.

Економічна ефективність – це таке співвідношення між ресурсами і результатами виробництва, за якого отримують вартісні показники ефективності виробництва. При цьому, можливі три варіанти вказаного співвідношення:

- 1) ресурси і результати виражені у вартісній формі;
- 2) ресурси – у вартісній, а результати – у натуральній формі;
- 3) ресурси – у натуральній, а результати – у вартісній формі [2, с. 5].

Вимірювальну систему економічної ефективності сільськогосподарського виробництва доцільно будувати таким чином, щоб вона була здатна повністю розкривати дві взаємопов'язані і взаємодоповнюючі результативні сторони діяльності аграрних підприємств – раціональність використання ними землі через показники загального ефекту, приведені до одиниці площі сільськогосподарських угідь, і економічність виробництва, показники якої розкривали б, якою ціною одержано цей ефект. З огляду на сказане для оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств слід широко використовувати показники ефективності використання авансованого капіталу, показники собівартості продукції і продуктивності праці.

Проте, для всебічної оцінки ефективності виробництва та її поглибленого аналізу необхідно, також, широко використовувати традиційні показники рентабельності. В них акумулюється вплив усіх факторів – природних, економічних і організаційно-господарських. Водночас на них істотно відбивається дія зовнішнього середовища, насамперед тих його ланок, на які аграрні підприємства не мають будь-якого впливу. Важливість показників рентабельності для оцінки та аналізу економічної ефективності виробництва вимагає їх спеціального розгляду [3, с. 27].

Соціальна ефективність – поняття, що відображає поліпшення соціальних умов життя селян (покращення умов праці та побуту, поліпшення зовнішнього довкілля, підвищення рівня зайнятості і безпеки життя людей, скорочення тривалості робочого тижня без зменшення заробітної плати, ліквідація важкої фізичної праці тощо). Соціальна ефективність є, по суті, похідною від економічної ефективності. Вона, за однакових інших умов, буде тим вищою, чим вищого рівня економічної ефективності досягнуто. Соціальна ефективність не завжди може бути кількісно визначена. Проте досить ґрунтовно про досягнуту соціальну ефективність можна судити за такими показниками, визначеними у динаміці, як питома вага прибутку, направлено на соціальні заходи, у загальній масі чистого прибутку; величина цього прибутку у розрахунку на одного середньооблікового працівника підприємства.

Станом на 1.01.2009 р. у 656 селах Херсонської області функціонувало 634 аграрних підприємства, з них: 350 – господарські товариства, 183 – приватні підприємства, 56 – підприємства державної форми власності, 19 – виробничі кооперативи, 26 – підприємства інших форм власності (табл. 2). Кількість збиткових сільськогосподарських підприємств на кінець 2008 р. складала 197 одиниць, що на 46 менше, ніж було зафіксовано у 2007 р., і становила 31 % від загального числа аграрних виробників. В цілому, починаючи з 2003 р., спостерігається поступове зменшення кількості збиткових аграрних підприємств. Так, якщо у 2003 р. їх було 355, у 2004 р. – 239, у 2005 р. – 226, то вже у 2006 р. – 199. Посуха, що розпочалася наприкінці квітня 2007 р. і протрималась впродовж 3,5 місяців, спричинила крупні збитки і зростання кількості збиткових сільськогосподарських виробників на 44 одиниці або 22 % - до 243. Але у 2008 р. їх знову поменшало і стало 197. Економічна криза, що розпочалася у другій половині 2008 р. не встигла вплинути на діяльність

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДОХІДНІСТЬ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ
ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

аграрних підприємств регіону і якість істотно змінити фінансові показники їх господарської діяльності. Це пов'язано з тим, що діяльність сільськогосподарських виробників носить сезонний характер. Скорочення збиткових і збільшення прибуткових аграрних підприємств відбувається, переважно, за рахунок виробників сільськогосподарської продукції рослинництва. Так, їх частка у загальній кількості підприємств складає 93,7 %.

Таблиця 3. Кількість діючих аграрних підприємств за організаційно правовими формами господарювання по районах і містах області у 2008 р.

Херсонська область за районами та містами	Всього	у тому числі:				
		господарські товариства	приватні підприємства	кооперативи	державні підприємства	підприємства інших форм господарювання
Область всього	634	350	183	19	56	26
Бериславський	41	28	8	-	3	2
Білозерський	48	27	12	3	6	-
Великопететський	24	15	3	1	2	3
Великоолександрівський	34	21	7	5	1	-
Верхньорогачицький	17	11	6	-	-	-
Високопільський	23	8	13	-	1	1
Генічеський	38	21	11	1	3	2
Голопристанський	39	14	18	2	4	1
Горностаївський	28	14	10	-	3	1
Іванівський	25	15	6	2	2	-
Каланчацький	18	15	3	-	-	-
Каховський	76	34	30	1	7	4
Нижньосірогоський	28	23	4	-	-	1
Нововоронцовський	26	17	6	-	2	1
Новотроїцький	50	17	26	2	2	3
Скадовський	26	17	4	2	3	-
Цюрупинський	29	23	2	-	2	2
Чаплинський	38	18	12	-	8	-
м. Нова Каховка	6	2	-	-	1	3
м. Херсон	20	10	2	-	6	2

Необхідно відмітити, що у структурі збиткових аграрних підприємств лідируючі позиції займають підприємства тваринницької галузі. Але, водночас, при нерентабельності виробництва м'яса і м'ясних продуктів не спостерігається сталої збитковості або прибутковості аграрних підприємств цієї сфери діяльності. Так, у 2003 р. кількість збиткових аграрних підприємств тваринницької галузі становила 40, у 2004 р. – 19, у 2005 р. – 16. Починаючи з 2006 р. знову почалося збільшення кількості збиткових виробників – до 18, у 2007 р. – до 26, а у 2008 р. їх стало вже 16. Це пов'язано, на нашу думку, з недосконалістю державної політики, яка ведеться по відношенню до виробників продукції вітчизняної тваринницької галузі, засиллям ринку м'ясопродуктів більш дешевим імпортом.

Різке, більш ніж на третину, зменшення збиткових аграрних підприємств області у 2008 р. стало можливим лише завдяки позитивній динаміці інвестицій в агропромисловий комплекс регіону, яка спостерігається в останні роки і склала: у 2000 р. – 53635 тис. грн., у 2003 р. – 80851 тис. грн., у 2004 р. – 110918 тис. грн., у 2005р. – 187159 тис. грн., у 2006 р. - 284795 тис. грн., у 2007 р. - 364809 тис. грн., у 2008 р. – 466956 тис. грн.

Аграрними підприємствами регіону, як рослинницької, так і тваринницької орієнтації, у 2008 р. було вироблено продукції на загальну суму 3684,6 млн. грн. З неї 73,5 % або 2706,7 млн. грн. припадало на виробництва рослинницької орієнтації, 26,5 % або 996,5 млн. грн. - на виробників м'яса, м'ясопродуктів та іншої продукції тваринництва.

Виручка аграрних підприємств Херсонської області від реалізації сільськогосподарської продукції у 2008 р., не дивлячись на економічну кризу, сягнула свого найвищого показника і склала 1638,4 млн. грн. (рис. 2).

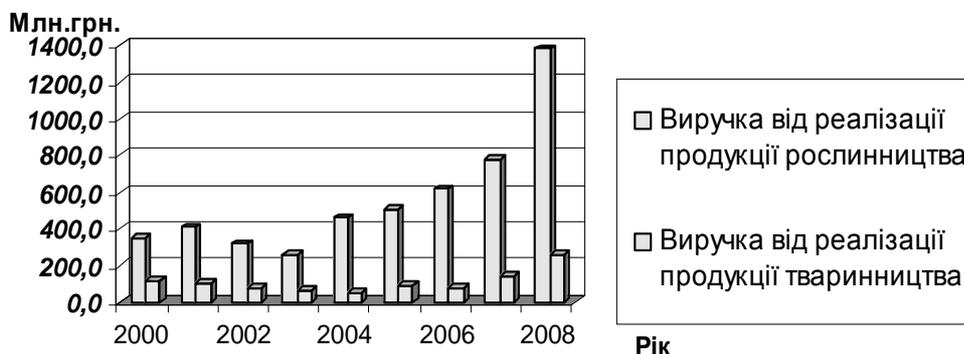

Рис. 2. Обсяги виручки від реалізації сільськогосподарської продукції

З них 1381,8 млн. грн. або 84,3 % від загальної суми – це виручка від реалізації продукції рослинництва і 256,6 млн. грн. або 15,7 % – виручка від реалізації продукції тваринництва.

Висновки. Наявність збиткових аграрних підприємств регіону говорить про те, що кризові явища, що виникли на початку 90-х рр. минулого сторіччя під час трансформації економіки від адміністративно – командної до ринкової, ще не вдалось повністю подолати. І це, на нашу думку, цілком логічно, оскільки становлення діяльності аграрних підприємств в умовах ринкової економіки, їх інноваційне переоснащення, виробництво конкурентоздатної продукції та пошуки свого місця на внутрішньому і зовнішньому ринках збуту відбувається за рахунок самих сільськогосподарських виробників та коштів приватних інвесторів.

В цілому, необхідно зазначити, що прибуток та рентабельність є першочерговим стимулом до створення нових або розвитку вже діючих аграрних підприємств. Намагаючись підвищити рентабельність виробництва і його ефективність, керівники аграрних підприємств впроваджують нові способи поєднання ресурсів, вигадують нову продукцію, на яку може виникнути попит, застосовують організаційні та технічні нововведення. Працюючи рентабельно, кожне аграрне підприємство вносить свій вклад у економічний розвиток суспільства, сприяє створенню і примноженню суспільного багатства і зростанню добробуту та соціальної захищеності українського народу.

Джерела та література

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник.] - 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. - 624 с.
2. Рябоконт В. П. Відродження села – пріоритетний напрям аграрної політики / В. П. Рябоконт // Економіка АПК. – 2007. – № 12. – С. 3 – 7.
3. Саблук П.Т. Паспорт соціального розвитку села / П. Т. Саблук, Г. І. Купалова, О. Г. Булавка. – К.: ІАЕ УААН, 2004. – 82 с.
4. Топіха І. Н. Економіка аграрних підприємств : [курс лекцій] / І. Н. Топіха. – Миколаїв: Видавничий відділ МДАУ, 2005. – 317 с.

Оборонько Д.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Значне місце в регуляторній політиці України займає питання створення соціально-орієнтованої економіки. Процеси докорінного реформування, які проходять в Україні протягом останніх десяти років, призвели до істотних перетворень в організаційно-правовому та господарському механізми функціонування підприємств і галузей народного господарства, формуванню ринкового середовища та окремих товарних ринків. Однак, одна із головних цілей реформування є досі невіршеною. Більшість галузей промисловості продовжують залишатися високо витратними та неефективними, що впливає на їх конкурентоспроможність. Поряд із цим самоусунення держави від галузевого регулювання на початкових етапах розвитку ринкових відносин призвело до згорання вітчизняного виробництва при низькому рівні його ефективності, що призводить до втрати економічної безпеки держави. Проявляється це у формуванні дефіциту цілого ряду товарів і продуктів, які виробляються стратегічно важливими галузями народного господарства.

Типовим представником таких галузей виступає харчова промисловість. Ця галузь являє собою досить своєрідне явище в економіці. З одного боку, харчова промисловість характеризується жорсткою залежністю від єдиного вітчизняного джерела сировини та великим ступенем ризиків у його виробництві та переробці, зумовлених впливом природнокліматичних факторів, з іншого боку, від ефективності використання цих обмежених сировинних ресурсів і можливостей галузі щодо виробництва продуктів. Молокопродуктовий підкомплекс є вагомим складовою харчової промисловості.

В останньому десятиріччі минулого століття виробництво в Україні зазнало значної руйнації. Через загальну економічну кризу, безсистемний перехід до нерегульованого ринку, повну втрату державного